

Talande tonspråk

Reflektioner om musik och psykosocial medicin

INSPIRATIONSKÄLLAN

Ordlösa starka upplevelser, som konst- och musikupplevelser, kan åstadkomma emotionell och psykofysiologisk aktivering som kan ändra behandlingsförlopp, skriver Töres Theorell. För honom är det framför allt musiken som är den stora inspirationskällan.

För mig som i min egen forskning blivit alltmera intresserad av att använda musik och andra konstarter i behandling och prevention har det alltid varit fascinerande att musiken och bilden har en så oerhört stark förmåga att förstärka budskapet i en dikt eller en berättelse. Det har också påverkat mig i min psykosociala forskningsverksamhet.

Dokumenterat god effekt av konstupplevelse

Ett exempel är att en avhandling från min avdelning [1] har baserats på en »kontrollerad» studie av effekterna av att gamla damer på ett bostadshotell i Stockholm får se på bra och fantasistimulerande konst tillsammans med en sjuksköterska och diskutera den. Jämfört med kontrollgruppen blev damerna i försöksverksamheten på bättre humör, ökade sin sociala aktivitet och fick lägre blodtryck och minskade sin konsumtion av laxantia inte bara under de fyra månader aktiviteten pågick utan även under de därpå följande fyra uppföljningsmånaderna.

Ett exempel på användning av musik är att vi i min grupp genomfört en longitudinell studie av behandlingsförloppen vid konstterapi för patienter med långvariga kroppsliga symtom – kronisk smärta och dessutom ytterligare något kroppsligt symtom som miss-tänktes ha psykosomatiska komponenter

Benjamin Britten under en repetition med orkester år 1963.

[2]. Det var långvariga behandlingsförlopp som i normalfallet sträckte sig över ett par år.

Någon kontrollerad studie kunde vi inte göra i det fallet, men resultaten visade att ordlösa starka upplevelser av konst på ett ofta oförutsägbart sätt kunde ändra förloppen i behandlingarna och att en emotionell och psykofysiologisk aktivering ägde rum under det första året. Under det andra året minskade aktiveringen och en varaktig psykologisk och social förbättring ägde rum i de flesta fall.

Dova trumrytmer lösgjorde barndomstrauma

Ett exempel på en vändpunkt hos en patient med kroniska smärtor i nacke

SERIE Inspirationskällan

Tidigare artiklar i serien »Inspirationskällan» var införda i 51–52/97, 1–2/98, 3/98 och 20/98, 25/98, 41/98, 43/98 48/98, och 51–52/98.

och axlar beskrivs så här av Robert Engström, musikterapeut i projektet:

»Jag frågade vilken smärta som var värst. – Axlarna och skuldrorna.

Jag beslöt att börja där. Vi tog var sin conga, en meterhög smal »trumma», som spelas med handflatorna, stående. Rytmen blev intensiv, eldig. Lykke utvecklade avancerade rytmiska talanger, kroppsstyrka, musikalisk närvaro, och ett känsleregister som kunde pendla

Författare

TÖRES THEORELL
professor, institutonen för folkhälsovetenskap, Stockholm.

från lust och glädje till aggressivitet och smärta. Hon utmanade mig verkligen med sin intensitet och uthållighet, men det blev ändå hon som utmattad vinglade ut på golvet för att häpet utbrista: » – Men vart tog smärtorna i axlarna vägen? »

Ett befriande skratt från Lykke avlöstes plötsligt av framvälvande tårar. Hon satte sig ned på golvet och bara grät.»

Efter denna händelse kom terapin i ett förnyat skede, de dova rytmerna hade påmint patienten om otäcka incestupplevelser, som nu kom att bli huvudkomponenten i samtalen och musikassociationerna.

Själv har jag sedan barndomen en särskilt stark relation till musiken, och mina egna känslor väcks mycket påtagligt av musikupplevelserna. Följande upplevelse är ett exempel på att jag i eget musikutövande tillsammans med andra fått en mycket stark upplevelse av att kulturella mönster kan skapa hotstämningar som inte bara rättfärdigar mord utan även skapar grogrund för en osund psykoendokrinologisk miljö. Man associerar utan vidare till forskningen kring effekten av socialt nätverk på hälsa.

Tonerna berättade en saga om förbjuden kärlek

Det börjar i ett lågt läge litet viskande i basarna. En medeltida mystisk stämning målas upp i kyrkakustiken. Texten berättar att prästen är tillgänglig för bikt i den lilla bykyrkan. Barytonstämman berättar nu att prästen, »little Musgrave», inte riktig kan koncentrera sig eftersom han tänker mera på sköna damer än på religiösa ritualer. När tenorerna kommer in är det dags för lord Barnards fru att göra entré i kyrkan. Hon är vackrast av alla. Prästen och lady Barnard förklarar hemlighetsfullt och viskande sin kärlek för varandra och lovar att aldrig säga något om den till någon.

Men nu blir tempot ett helt annat. Lady Barnards page, en lite pojke, råkar höra konversationen och i en hastig komplicerad staccaterad sextakt beskrivs nu hur pojken rusar hem över stock och sten till lord Barnard, »han är visserligen ladyns page man han är ju i tjänst hos lorden», och talar om vad som håller på att hända i kyrkan.

När pagen har skvallrat mobiliserar lorden en grupp män, och tillsammans rider de nu till kyrkan. Little Musgrave tycker mitt i herdestunden att han hör mystiska ljud men lady Barnard viftar bort det hela. »Det är bara en herdepojke», och ber om fler kramar i kylan. Lord Barnard kommer in i rummet och tänder ljuset. »Klä på Dig Musgrave, jag har aldrig dräpt en naken man! »

Prästen och lorden duellerar med svärd, och prästen blir vederbörligt avrättad och likaså lady.

Till sist ropar lorden: »En grav till dessa älskare! Men lägg lady på den finaste platsen, hon hör i alla fall till det högre ståndet! »

Krigets vansinne präglade det intensiva tonspråket

Manskörsmusiken till denna ballad skrev Benjamin Britten medan han befann sig i skyttegravarna i andra världskriget. Den publicerades inte förrän långt efter krigsslutet. Det var farligt att försöka publicera manus mitt under kriget för en soldat och därför doldes musiken. Britten tillhör ju de kompositörer som också på ett skakande sätt med sitt tonspråk har skildrat krigets vansinne i »War Requiem» till ett poem från första världskriget av Wilfred Owen.

Det är uppenbart att en tonsättare som verkligen upplevt kriget vid fronten och som dessutom har ett så målande och intensivt tonspråk som Britten har unika möjligheter att skaka om oss när han skildrar krigets vansinne. Men han skrev även balladen om little Musgrave vid fronten, och det är kanske det som gör att jag själv blev så omskakad av att stå och sjunga detta stycke som vi gjorde första gången i Kalmar domkyrka i samband med Chalmers musikveckor med den brittiska dirigenten Richard Cooke som ledare. Och att den känns så intensiv har säkert också att göra med Brittens förtvivlan över att befinna sig vid fronten. Det är en medeltida skräckstämning som målas upp. Kärlek mellan fel personer var så oerhört förbjuden att det var självklart att man skulle bli dödad om man blev upptäckt. Den lille pojken visste vad han gjorde och balladen antyder att han blev belönad för att han tjallade.

Att en »kultur» kan frammana dessa kusligheter och till och med sätta igång absurda världskrig är något som alltid rullar runt i mitt huvud.

Referenser

1. Theorell T, Konarski K, Westerlund H, Burell AM, Engström R, Lagercrantz AM et al. Treatment of patients with chronic somatic symptoms by means of art psychotherapy – a process description. *Psychotherapy and Psychosomatics* 1998; 67: 50-6.
2. Wikström BM, Theorell T, Sandström S. Medical health and emotional effects of art stimulation in old age. *Psychother Psychosom* 1993; 60: 195-206.
3. Theorell T, Konarski K, Burell AM, Engström R, Lagercrantz AM, Teszary J, Thulin K, de la Torre B. Konstpsykoterapi vid långvariga sjukdomstillstånd. Stockholm: Statens Institut för Psykosocial Miljömedicin (IPM). Sektionen för Stressforskning, Karolinska Institutet, WHO:s Psykosociala Center. Stressforskningsrapporter Nr 259, 1995.

Boknotiser

M A J Romme, red. **Höra röster – att hantera hörselhallucinationer och förvirrande erfarenheter.** 78 sidor. Stockholm: FoU-enheten, Västra Stockholms sjukvårdsområde, 1998. ISSN 1401-2642.

Marianne Lindahl. **Gigt og fysioterapi.** 206 sidor. Köpenhamn: FADLs Forlag, 1998. Pris 184.50 dkr. ISBN 87-7749-163-7.

Heléne Thomsson. **Anpassningsens pris. Kvinnors liv i vård och vardag.** 130 sidor. Stockholm: Gothia, 1998. ISBN 91-7205-130-2.

Sven Fagerberg. **Pelagius. Tankar från långvården.** 175 sidor. Stockholm: Bokförlaget Atlantis, 1998. ISBN 91-7486-423-8.

Margareta Ehnfors, Anna Ehrenberg, Ingrid Thorell-Ekstrand. **VIPS-boken. OM en forskningsbaserad modell för dokumentation av omvårdnad i patientjournalen.** 350 sidor. Stockholm: Vårdförbundet, 1998. ISBN 91-7043-042-X.

Dorothy Bullitt. **Förlust, sorg och vägen tillbaka.** 133 sidor. Stockholm: Svenska Förlaget, 1998. Pris ca 192 kr. ISBN 91-7738-472-5. Översättning från amerikansk utgåva.

Iris Kihlman. **Hela sorgen.** 120 sidor. Stockholm: Sellin, 1998. Pris ca 197 kr. ISBN 91-7055-198-7.

Sophie Ekman. **Vi mår bra i skolan. Om skolhälsovård för barn och föräldrar.** 29 sidor. Stockholm: Gothia, 1998. ISBN 91-7205-050-7.

John Gottman, Joan DeClaire. **EQ för föräldrar. Hur du utvecklar känslans intelligens hos ditt barn.** 255 sidor. Stockholm: Natur och Kultur, 1998. Pris ca 330 kr. ISBN 91-27-07125-1. Översättning från amerikansk utgåva.

Ulla Melin Emilsson. **Vardag i olika världar. Om dementa och vårdbiträden på tre gruppboenden.** Avhandling. 320 sidor. Lund: Arkiv, 1998. ISBN 91-7929-110-7.

Eva Tiwe. **Den goda demensvården. Konsekvenser för individ och samhälle.** 57 sidor. Stockholm: Spris förlag, 1998. ISSN 1400-5255.

Joachim Volckerts. **Drogberoende. Psykologi och terapi.** 165 sidor. Stockholm: Carlssons Bokförlag, 1998. ISBN 91-7203-303-7.